

Posudok oponenta k inauguračnému konaniu doc. PhDr. Olgy Zápotočnej, CSc.

Posudok bol vypracovaný na základe dodaných inauguračných materiálov, ktoré dokumentujú vedeckú, výskumnú, publikačnú, organizátorskú, a pedagogickú činnosť uchádzačky. Okrem toho som pri ňom čerpal z osobného poznania uchádzačky a zo spoločných výskumných, publikačných a organizačných aktivít, čiže v mojom posudku pôjde o synergiu poznania z viacerých objektívnych zdrojov.

HODNOTENIE VEDECKOVÝSKUMNEJ ČINNOSTI

Namiesto vymenovávaní jednotlivých výskumných výsledkov uchádzačky sústredím sa na kľúčový prínos, ktorý podrobnejšie opíšem.

Primárnym a unikátnym výskumným výsledkom uchádzačky je rozpracovanie nového pohľadu na *koncept gramotnosti*. Označuje ho v pôvodnom význame, teda týkajúci sa schopnosti čítať a písať – ale dnes, po jeho okupácii inými oblasťami – k nemu musí pridávať i adjektívum čitateľská či literárna gramotnosť. V kontraste so staršími koncepciami gramotnosti ako alfabetizácie alebo techniky čítania doc. Zápotočná vybudovala originálny koncept, ktorý je oveľa širší ako boli pôvodné východiská gramotnosti. Gramotnosť je u nej kultúrny jav či lepšie: kultúrny systém, ktorý je jednak individuálnou výbavou žiaka, jednak spoločenským fenoménom. V tomto duchu ho rozvíja a aplikuje v edukačnej oblasti ako kľúčový cieľ edukácie i ako individuálny prostriedok sebarozvoja a kultivácie žiaka či všeobecnejšie človeka.

Druhou stranou veci je, že gramotnosť nie je človeku apriórne daná, ani nevzniká, ale sa *utvára*. Tomuto utváraniu v ranom detskom veku (tu hovoríme o pregramotnosti) venuje uchádzačka mimoriadnu pozornosť. Chápe ho ako citlivé obdobie, veľmi dôležité pre dieťa, ako istý kognitívny a kultúrny kapitál, ktorý prináša plody nielen v danom predškolskom období, ale ovplyvňuje čitateľský výkon neskôr – na primárnom stupni základnej školy. Didaktickým aspektom čítania a písania sa uchádzačka venovala do tej miery, že sa jej podľa môjho názoru podarilo prelomiť tradičné didaktiky čítania a písania a presvetliť ich modernými prvkami. Zdanlivo paradoxne postavila do popredia metakognitívne procesy pri čítaní, teda istú formu sebaregulácie dieťaťa, ktorá dokázateľne existuje už v predškolskom veku v istej forme a rozmere a je ďalej rozvíjateľná. To dokazuje vo svojej monografii s týmto názvom i vo viacerých štúdiách.

GRANTOVÉ PROJEKTY

Významné je pôsobenie uchádzačky v grantových projektoch, domácich i zahraničných. Aj keď bola sama vedúcou a zástupkyňou vedúceho viacerých projektov VEGA a KEGA, alebo ich členkou, najviac si vážim jej účasť v medzinárodnom projekte Early Literacy Assessment Project, v ktorom bola vedúcou riešiteľkou za SR. Cieľom projektu v SR bolo prevziať

a adaptovať metodiku diagnostikovania ranej gramotnosti detí, ktorú vypracovala M.M. Clayová z Austrálie. Tento projekt predstavuje svetovú špičku v diagnostikovaní ranej gramotnosti vo svete. Pre nás má význam z viacerých hľadísk. Po prvé, umožnil integrovať Slovensko do medzinárodnej komunity odborníkov zaoberajúcich sa touto tematikou, čo pred 20 rokmi ešte nebolo celkom bežné. Hlavnou riešiteľkou projektu bola Angela Hobsbaumová z Británie, ďalšími účastníkmi boli odborníci z Dánska a Španielska. Keďže som bol prítomný na bratislavskom stretnutí riešiteľov, môžem potvrdiť, že doc. Zápotočnú nielen plne akceptovali a podporovali, ale si vážili jej seriózný prístup a metodologickú vyspelosť. Druhým prínosom tohto projektu bolo to, že poskytol možnosť aplikovať u nás novátorský a veľmi hlboko prepracovaný, komplexný systém na testovanie ranej gramotnosti. Autorka ho sama použila so súborom slovenských detí. Na základe diagnostikovania možno k deťom odporučiť individuálny pedagogický prístup, podporu alebo intervenciu. Tretím prínosom je, že táto vyskúšaná metodika nezostala vo vlastníctve riešiteľky, ale sa použila vo viacerých ďalších výskumoch, napr. Dr. Harnuškovou-Valáškovou a vo viacerých kvalifikačných prácach. Na mojej fakulte v Českej republike sa uplatnila jej adaptovaná verzia.

Zo zoznamu projektov, ktoré uchádzačka predložila, vypadol grant Programu HESP Nadácie otvorenej spoločnosti a Vzdelávacej nadácie J. Husa, ktorého produktom bola monografia o didaktických otázkach vyučovania čítania písania (2003). V danom období to bola možno jediná gramotnostno-didakticky orientovaná publikácia, ktorá sa na problematiku dávala relatívne novým, netradičným pohľadom.

Uchádzačka uviedla v inauguračnom spise smerom k zahraničiu veľké množstvo akcií. Opísal by som jednu, ktorá mala prelomový charakter v stredoeurópskom priestore. Doc. Zápotočná zorganizovala v r. 2000 v Bratislave stredoeurópsku konferenciu o čítaní pod názvom Unity and Diversity in Literacy Development, na ktorej sa po prvýkrát vôbec stretli odborníci zo stredoeurópskych krajín, aby hľadali to, čo bolo v názve konferencie, teda do akej miery je možné dosiahnuť istú jednotnú teoretickú a metodologickú platformu, samozrejme s možnosťou istých „smerodajných odchýlok“. Napriek stredoeurópskemu názvu konferencie sa jej zúčastnili aj zástupcovia mimo tejto geografickej oblasti, z krajín bývalého Sovietskeho zväzu, Británie, Severnej Ameriky a ďalších štátov. Uchádzačka vynaložila nebývalú energiu na logistické a operačné zvládnutie konferencie, bez ktorej by sa nielenže skončila nezdarom, ale možno by sa ani nikdy nekonala.

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ

Impozantný je prehľad publikácií uchádzačky a ich citácii od značného počtu renomovaných odborníkov, ktorý je založený na dlhodobej výskumnej činnosti doc. Zápotočnej. Jej zoznam publikácií obsahuje 127 prác v jednotlivých kategóriách. Zoznam zahŕňa aj 221 citácií, čo je 1,7 citátov na jednu prácu. Vyhládal som si uchádzačkinu prítomnosť v databázach Web of Science a Scopus. Spolu je to 18 prác (13 WoS, 5 Scopus).

Špeciálny význam majú tri monografie 1) Kultúrna gramotnosť v sociálnopsychologických súvislostiach (2004); 2) Čitateľská gramotnosť a jej rozvoj v primárnom vzdelávaní (2012) a 3)

Metakognitívne procesy v čítaní, učení a vzdelávaní (2014). Všetky tri tvoria to najlepšie, čo sa na Slovensku v posledných pätnástich rokoch v oblasti gramotností publikovalo.

PEDAGOGICKÁ ČINNOSŤ

Od roku 1997 dodnes uchádzačka pôsobí pedagogicky. Vede kurzy zamerané na gramotnosti a psychológiu v bakalárskom, magisterskom i doktorandskom štúdiu. Kurzy sú zamerané na teóriu a výskum, ale aj na didaktické a metodické aspekty vyučovania gramotností. Bola, resp. je garantkou študijného programu v oblasti predškolskej pedagogiky a spolugarantkou doktorandského programu v školskej pedagogike. Okrem toho garantuje viaceré kurzy na rôznych stupňoch štúdia na PdF Trnavskej univerzity. Jej pedagogická činnosť je veľmi dobre previazaná s jej vedeckými a didaktickými publikáciami, takže ide skutočne o spätosť teórie, výskumu a vyučovania. Na doktorandskom stupni doteraz uchádzačka vyškolila 5 doktorandov, traja doktorandi sú v priebehu štúdia. Uchádzačka je členkou štátnicových a dizertačných komisií, frekventovanou oponentkou prác – nielen na domácom pracovisku, ale aj na iných fakultách v SR a ČR. Azda najdôležitejšou súčasťou jej pedagogickej činnosti je tvorba kurikulárnych dokumentov, v ktorých presadila modernú koncepciu rozvoja gramotností. Celkove môžem zhrnúť, že pedagogická činnosť uchádzačky je veľmi hodnotná a nie je doplnkom, ale pokračovaním jej vedeckovýskumnej činnosti.

ZÁVER

Na základe predložených dokumentov a na základe osobného poznania aktivít a výsledkov uchádzačky konštatujem, že doc. PhDr. Oľga Zápotočná, CSc. je významnou vedeckou osobnosťou s vynikajúcim renomé doma i v zahraničí a že spĺňa kritéria na vymenúvanie profesorov na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity. Na základe toho odporúčam po úspešnom inauguračnom konaní jej menovanie za profesorku v študijnom odbore 1.1.4 pedagogika.

V Bratislave 23. 2. 2016

prof. PhDr. Peter Gavora, CSc.,
oponent

Oponentský posudok k inauguračnému konaniu doc. PhDr. Olgy Zápotočnej, CSc.

Oponentský posudok na doc. PhDr. Olgu Zápotočnú, PhD. bol vypracovaný na základe predloženého komplexného súboru materiálov, pozostávajúceho z nasledujúcich položiek:

- Prehľad o pedagogickej a vedeckej činnosti uchádzačky.
- Prehľad riešených vedeckovýskumných úloh uchádzačky.
- Zoznam publikačnej činnosti a ohlasov uchádzačky.
- Tabelárne vyjadrenie vybraných extenzívnych ukazovateľov vedeckovýskumnej činnosti uchádzačky.

Dodané boli dve publikácie, konkrétne:

- Metakognitívne procesy v čítaní, učení a vzdelávaní (2013).
- Kultúrna gramotnosť v sociálnopsychologických súvislostiach (2004).

PEDAGOGICKÁ A VEDECKÁ ČINNOSŤ UCHÁDZAČKY

Doc. PhDr. Olga Zápotočná, CSc. disponuje bohatými pedagogicko-psychologickými skúsenosťami, ktoré postupne nadobúdala od roku 1980 ukončeným vysokoškolským vzdelaním v odbore psychológia a následným pôsobením v Ústave experimentálnej psychológie SAV a Ústave výskumu sociálnej komunikácie SAV, ktoré trvá dodnes. V odbore psychológia ukončila rigorózne konanie a následne nadobudla vedeckú hodnosť CSc. Takmer 20 ročná kontinuálna činnosť v pozícii vysokoškolskej učiteľky pozostáva u menovanej z pôsobenia na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave a Pedagogickej fakulte TU v Trnave, kde pôsobí dodnes. V roku 2005 získala titul docentka v odbore pedagogická psychológia.

Aktuálne je spolugarantkou doktorandského študijného programu školská pedagogika v odbore 1.1.4 pedagogika. Garantuje a zabezpečuje viaceré predmety v bakalárskych, magisterských a doktorandských študijných programoch. Participuje na príprave učebníc a študijných materiálov pre študentov všetkých vymenovaných stupňov štúdia. Za všetky spomeniem vysokoškolskú učebnicu Čitateľská gramotnosť a jej rozvoj v primárnom vzdelávaní či monografiu Metakognitívne procesy v čítaní, učení a vzdelávaní. Výrazná je aj participácia uchádzačky na tvorbe metodík pre materské školy v rámci inovovaného Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 0. Doc. PhDr. Olga Zápotočná, CSc. vedie na Pedagogickej fakulte TU v Trnave bakalárske, magisterské, rigorózne a dizertačné práce, pôsobí ako členka skúšobných komisií v rámci akreditovaných bakalárskych a magisterských študijných programov a tiež odborových komisií doktorandských študijných programov viacerých študijných odborov.

Za významnú súčasť profesionálnej aktivity uchádzačky pokladám jej členstvo v prestížnej svetovej organizácii IRA, spoluprácu s európskym výborom IRA, členstvo a predsedníctvo

v Slovenskej asociácii pre rozvoj čítania a v rámci nich usporiadanie medzinárodnej stredo európskej konferencie o čítaní vrátane sprievodných podujatí, či následné pozvané prednášky na domácich a zahraničných konferenciách. Všetky uvedené aktivity, zamerané prevažne na problematiku gramotnosti deklarujú zároveň medzinárodné ocenenie jej profesionálneho pôsobenia. V oblasti vedeckého bádania doc. PhDr. Olgy Zápotočnej, CSc. by som chcela vyzdvihnúť jej podiel na zmene prístupov k fenoménu gramotnosti, ktorá prestáva byť zužovaná na prvý rok školskej dochádzky a viazaná výlučne na profesionálne vedenie učiteľa za použitia univerzálnej analyticko-syntetickej metódy. Uchádzačka nespochybňuje význam gramotnosti v predškolskom a mladšom školskom veku. Práve naopak. Poukazuje ale zároveň na ich vplyv na celoživotný priebeh vlastného formovania gramotnosti ako procesu aktívneho sebavzdelávania a nadobúdania vlastnej kultúrnej identity. Do popredia sa teda pod jej výrazným vplyvom dostáva individuálno-vývinový a kognitívny, ale aj širší sociálny a kultúrny kontext gramotnosti.

V samostatných dielach sa doc. PhDr. Olga Zápotočná, CSc. venuje problematike jazykovej gramotnosti v predškolskom veku a rozvoja čitateľskej gramotnosti v primárnom vzdelávaní. Novým fenoménom sa v týchto dielach stávajú otázky porozumenia a metaporozumenia v čítaní či nové možnosti diagnostikovania čítania a evaluácie čitateľských kompetencií s poukazaním na viaceré kľúčové problémy projektovania čitateľskej gramotnosti a ich riešenia v procese vzdelávania na úrovni vzdelávacej politiky a školskej praxe.

Nelichotivé umiestnenia slovenských žiakov v medzinárodných meraniach čitateľskej gramotnosti (PIRLS, PISA) podnietili autorku k skúmaniu možných príčin tohto stavu, ale aj k hľadaniu reálnych možností nápravy. Úvahy na túto tému prezentovala v početných vystúpeniach na konferenciách v domácom aj zahraničnom prostredí.

Iný rozmer jej profesionálneho výskumného zamerania predstavuje skúmanie gramotnosti v širších spoločensko-politických a občiansko-politických súvislostiach. V dielach tohto zamerania poukazuje na úzku súvislosť medzi všeobecno-vzdelávacím pôsobením školy a budúcim aktívnym občianstvom jedinca.

V ostatnom období posúva doc. PhDr. Olga Zápotočná, CSc. skúmanie gramotnosti v kontexte otázok inkluzívneho vzdelávania, čo bude pravdepodobne predstavovať perspektívny rozmer jej výskumných bádání.

VEDECKOVÝSKUMNÁ A PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ

Doc. PhDr. Olga Zápotočná, CSc. participovala na riešení významných grantových projektov, či už v pozícii zodpovednej riešiteľky (3), zástupkyne vedúceho projektu (6) alebo riešiteľky (12). Nosnou témou jej vedeckovýskumnej a následne aj publikačnej činnosti je gramotnosť. Jej výskumné bádania, ktoré nadobudli konkrétnu podobu v monografiách, početných vedeckých štúdiách, vystúpeniach na domácich a zahraničných konferenciách posunuli vnímanie fenoménu gramotnosti na inú úroveň. Skúmala kognitívne funkcie písanej reči,

poukázala na vývinový potenciál dieťaťa predškolského veku s následnou formuláciou princípov stimulácie gramotnosti v predškolskom veku.

Osobitnú pozornosť v jej vedeckej a publikačnej činnosti zaujíma rozvoj čitateľskej gramotnosti v primárnom vzdelávaní. Teoretické rozpracovanie problematiky gramotnosti obohatené o nové prístupy a oprávnená kritika didaktických postupov v počiatkovej výučbe elementárneho čítania a písania (limitovaných preferovaním tradičnej didaktiky čítania a písania) priniesli zásadné zmeny aj v koncepcii vysokoškolského vzdelávania budúcich učiteľov. Potreba rešpektovania pregramotných skúsenosti detí, kontinuálnej nadväznosti základnej školy na materskú školu, poukázanie na absenciu vstupného diagnostikovania či diferencovanej výučby elementárneho čítania a písania, ale aj participácia na rozšírení repertoáru koncepcií elementárneho čítania a písania, to všetko sú zmeny, na ktoré poukázala, resp. ktoré sa udiali pod jej výrazným vplyvom.

V súvislosti s hodnotením vedeckovýskumnej, publikačnej a pedagogickej činnosti menovanej by som chcela osobitne oceniť skutočnosť, že doc. PhDr. Oľga Zápotočná, CSc. vedecké problémy jasne pomenúva, kvalitne teoreticky spracúva a zároveň hľadá možnosti pozitívnej zmeny v oblasti ich praktickej aplikácie. To z nej robí uznávanú vedkyňu, autorku kvalitných publikácií, ktoré neprehliadne nikto, kto sa zaoberá problematikou gramotnosti v predškolskom a mladšom školskom veku a v neposlednom rade vysokoškolskú učiteľku, ktorej záleží na kvalitnej príprave budúcich pedagógov v menovanej oblasti.

ZÁVEREČNÉ VYJADRENIE

Žiadosť doc. PhDr. Oľgy Zápotočnej, CSc. o menovanie za profesorku pokladám za opodstatnenú. Požadované kritériá nielenže plní, ale v mnohých ohľadoch vysoko prekračuje. Svojimi výstupmi výraznou mierou posúva vedecké bádanie v oblasti gramotnosti na progresívnejšiu úroveň. Odporúčam Vedeckej rade Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave schváliť návrh na vymenovanie doc. PhDr. Oľgy Zápotočnej, CSc. za profesorku v študijnom odbore 1.1.4 pedagogika.

Prešov 24. 3. 2016

prof. PhDr. Ľudmila Belášová, PhD.

Posouzení publikační činnosti a celkové zhodnocení vědecké a pedagogické činnosti v rámci inauguračního řízení doc. PhDr. Olgy Zápotočná, CSc.

Pedagogická fakulta Trnavské univerzity v Trnavě

S doc. Olgou Zápotočnou jsem měla příležitost se poprvé setkat při příležitosti jejího habilitačního řízení na Pedagogické fakultě UK v Bratislavě v roce 2005. Byla jsem oponentkou jejího habilitačního spisu s názvem *Kultúrna gramotnosť v sociálnopsychologických súvislostiach (Album, Bratislava 2004)*. Tehdy jsem v závěru svého hodnocení mohla konstatovat, že „autorka řeší v předložené habilitační práci aktuální problém, obohacuje současnou diskusi o fenoménu gramotnost o jeden z relevantních přístupů a v závěru se vyjadřuje také k implikacím nového vnímání tohoto jevu pro proces vzdělávání.“ Ráda jsem si publikaci přečetla a po jejím kritickém zhodnocení jsem ji doporučila k obhajobě před Vědeckou radou Pedagogické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě.

Po více než deseti letech, kdy jsem měla možnost se s Olgou Zápotočnou setkávat spíše sporadicky, se tedy setkáváme znovu, a to při příležitosti posouzení její vědecké a pedagogické činnosti pro účely inauguračního řízení.

K posouzení jsem dostala k dispozici další dvě její publikace, a to *Čitateľská gramotnosť a jej rozvoj v primárnom vzdelávaní (Veda, Bratislava, 2012)* a *Metakognitívne procesy v čítaní, učení a vzdelávaní (Trnavská univerzita, Trnava, 2013)*.

V případě první z nich se opět jedná o syntetickou práci, která aspiruje na komplexní zpracování problematiky počátečního učení čtení od vymezení pojmového a teoretického rámce gramotnosti až po didaktické implikace a realizace. Má-li se jednat o vysokoškolskou učebnici určenou především studentům učitelství primárního vzdělávání, potom se jedná o velmi náročný text, který vyžaduje vysokou míru kognitivních schopností spojených se čtením s porozuměním. To je ostatně jeden z atributů, na který autorka ve své práci poukazuje, tedy propojení výuky počátečního čtení se širším konceptem funkční gramotnosti.

Druhá publikace je už přímo na kognitivní a metakognitivní procesy v předškolním a primárním vzdělávání zaměřená. Autorka v publikaci pléduje za systematický rozvoj metakognitivních strategií při čtení s porozuměním jako procesu, který se startuje již v předškolním věku dítěte a dále se rozvíjí v primárním vzdělávání. Oceňuji, že se v tomto případě opírá také o vlastní výzkum čtení u dětí v prvním roce povinné školní docházky. Text je určen primárně učitelům, neboť ti jsou vnímáni jako rozhodující zdroj v rozvoji čtenářské gramotnosti v širokém slova smyslu.

V obou publikacích autorka uplatňuje řadu svých průběžně publikovaných časopiseckých článků a studií.

Podle dalších poskytnutých materiálů (seznam publikační činnosti a ohlasů, přehled pedagogické a vědecké činnosti, přehled řešených vědecko-výzkumných úkolů a životopis)

mohu konstatovat, že její profesní růst je charakteristický úzkým propojováním výzkumné a pedagogické činnosti, což je vyjádřeno mimo jiné také dlouholetým paralelním působením v Ústavu výskumu sociálnej komunikácie SAV v Bratislavě a na Pedagogické fakultě, nejprve v Bratislavě, posléze v Trnavě.

Z přehledu publikačních aktivit Olgy Zápotočné vyplývá, že je autorkou dvou monografií, jedné vysokoškolské učebnice, jedněch skript a jedné elektronické publikace (v 50% spoluautorství), dále pak množství kapitol v knihách a časopiseckých článků a studií. Její publikace mají odpovídající míru ohlasů jak domácích (173), tak zahraničních (33).

Z přehledu pedagogických aktivit za zaznamenání v souvislosti s inauguračním řízením stojí zejména vedení doktorských prací, jichž úspěšně ukončených je 5, a aktuálně vedené jsou 3. Jako vysokoškolská učitelka působila nejprve na Pedagogické fakultě UK v Bratislavě (1997 – 2004), od roku 2005 působí na Pedagogické fakultě Trnavské univerzity v Trnavě. Po celou dobu svého pedagogického působení se ve výuce zaměřuje na oblasti spojené s rozvojem jazykové a čtenářské gramotnosti v předškolním a školním věku, a to z pohledu didaktického, psychologického a výzkumného. Z titulu pedagogických činností vysokoškolské učitelky vedla a oponovala desítky bakalářských, magisterských a rigorózních prací, podílela se na práci komisí při státních zkouškách a oborových komisí, včetně doktorské.

Je dobré zaznamenat také její zahraniční aktivity v podobě spolupráce s International Reading Association, organizace mezinárodních konferencí a několika přednášek na pozvání. A nepochybně také její zapojení ve výzkumných projektech (VEGA, GAV, KEGA). Jako vedoucí týmu v současné době pracuje na projektu VEGA „*Gramotnosť ako nástroj sociálnej inklúzie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a marginalizovaných komunit*“.

Do kvalitativní úrovně publikací i pedagogických a výzkumných aktivit doc. Olgy Zápotočné se jistě promítá pozitivně fakt, že se dlouhodobě, v podstatě celoživotně, věnuje určitému vymezenému tématu, jímž jsou otázky gramotnosti, čtenářské gramotnosti, čtení a učení a jejich kulturních a kognitivních souvislostí. Tato tematická homogenita jí dává možnost, aby se postupně propracovávala k hlubokému porozumění daným jevům a k schopnosti svoje poznání srozumitelným způsobem sdělovat čtenáři, studentům a vědecké komunitě a zapojovat se také do různých expertních posuzování.

Doc. Olga Zápotočná, CSc. svými dosavadními vědeckými a pedagogickými výsledky prokazuje kompetence odpovídající poslání univerzitního profesora. Splňuje požadované kvalifikační předpoklady k tomu, aby jí mohla být tato vědecko-pedagogická hodnota udělena. Svým vyjádřením podporuji úspěšné završení inauguračního procesu doc. Olgy Zápotočné.

V Brně 11. dubna 2016

prof. PhDr. Milada Rabušicová, PhD.
Ústav pedagogických věd Filozofické fakulty
Masarykovy univerzity